

Jana MITRÍKOVÁ¹
Alena MADZIKOVÁ²
Martina LIPTÁKOVÁ³

VYBRANÉ ASPEKTY KVALITY ŽIVOTA SENIOROV – TEORETICKÝ VSTUP DO PROBLEMATIKY

Abstract:

The aim of this paper is to analyze the theoretical basis of quality of life issue in the context of population ageing and to highlight the basic approaches to the identification of relevant indicators – indicators of the quality of life of seniors. Our partial aim is also a discussion of selected indicators of the senior's groups of Slovak population and their spatial differentiation at the level of districts. The paper is a theoretical base for the definition of indicators and subsequent implementation of empirical research with an aim to map regional differences in quality of life of seniors based on our comparison of selected indicators and comparison of the outcomes within the rural and the urban environment.

Key words:

quality of life, population ageing, seniors, indicators of quality of life.

ÚVOD

Populačné starnutie chápeme ako bezprostredný dôsledok zmien v úmrtnosti i plodnosti. Tento proces je v najbližších desaťročiach nezvratný (Mládek, 1993; Lukáčová, Pilinská, Vaňo, 2005). Rast najstarších vekových skupín v národných populáciách má obrovský dosah na sociálne, kultúrne i ekonomické aspekty spoločenského vývoja vrátane životného štýlu rodín, trhu práce, dôchodkov, ako aj transferov medzi generáciami. Nárast počtu obyvateľov v poproduktívnom veku sa najvýraznejšie prejavuje vo vyspelých krajinách sveta a od druhej polovice 20. stor. aj v slovenskej populácii. Kým v roku 1950 poproduktívna zložka obyvateľstva (u mužov 60 a viac rokov, u žien 55 a viac rokov) tvorila 6,7%, v roku 2003 to bolo 11,5%; počet

-
- 1 **RNDr. Jana Mitriková, PhD.,** Katedra turizmu a hotelového manažmentu FM PU v Prešove, Konštantínova ul. 16, 080 01 Prešov, e-mail: jana.mitrikova@unipo.sk
 - 2 **PaedDr. Alena Madziková, PhD.,** Katedra geografie a regionálneho rozvoja FHPV PU v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: alena.madzikova@unipo.sk
 - 3 **Bc. Martina Liptáková,** študentka, Katedra geografie a regionálneho rozvoja FHPV PU v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: martynaliptak@gmail.com

obyvateľov starších ako 80 rokov vzrástol 2,5 krát (z 0,9 % na 2,26 %). Hodnota indexu starnutia sa za 53 rokov takmer strojnásobila, a to z 23 % v roku 1950 na 66 % v roku 2003 (Lukáčová, Pilinská, Vaňo, 2005, Matlovič, 2005). Za obdobie 2000 – 2010 vzrástla jeho hodnota o ďalších 20 % – na 81 % (Jurčová, Vaňo, 2011).

Koncepcia jednotného prístupu k výskumu kvality života predstavuje v súčasnosti jednu z najdiskutovanejších tém v rámci viacerých vedných disciplín, vrátane geografie. Medzi základné otázky v geograficky orientovanej literatúre patrí identifikácia kľúčových komponentov, či indikátorov kvality života z priestorového, resp. časopriestorového hľadiska.

Cieľom príspevku je analyzovať teoretické východiská problematiky kvality života v kontexte populačného starnutia a poukázať na základné prístupy k identifikácii relevantných ukazovateľov, resp. indikátorov kvality života seniorov. Parciálnym cieľom je aj prediskutovanie vybraných ukazovateľov vekovej štruktúry slovenskej populácie. Príspevok je teoretickým východiskom pre vymedzenie indikátorov a následnú realizáciu empirického výskumu s cieľom zmapovať regionálne rozdiely v kvalite života seniorov na základe nami vybraných indikátorov a komparáciu výsledkov v rurálnom a urbánnom prostredí.

POPULAČNÉ STARNUTIE A SENIORI

Populačné starnutie a jeho dopady (na spoločnosť, ekonomiku) sú vnímané ako multidimenzionálny spoločenský jav. Tomu zodpovedá aj záujem rôznych vedných odborov, ktoré ho skúmajú z aspektov relevantných predmetu štúdia svojho odboru – demografie, sociológie, psychológie, pedagogiky, sociálnej práce, medicíny a ďalších vied. Komplexne sa starnutím človeka aj celých vrstiev populácie v teoretických aspektoch aj klinickej praxi zaoberá samostatná veda – gerontológia.⁴

Z priestorového hľadiska je starnutie globálny problém, zvlášť aktuálny je však pre Európu, ktorej populácia starne a perspektívne bude tento proces pokračovať aj v ďalšom období. Podľa demografických prognóz by sa mal počet Európanov starších ako 65 rokov do roku 2050 zdvojnásobiť (Sedláková, 2010). Regionálne je proces starnutia v Európe diferencovaný, čo odzrkadľuje nástup a časovanie demografických zmien spojených najmä s poklesom natality a fertility a so zmenami v reprodukčnom a rodinnom správaní. Kým v severnej a západnej Európe sa tieto zmeny začali v 60. rokoch 20. stor., v štátoch postsocialistického bloku v strednej a východnej Európe až v 90. rokoch, pričom sa vyznačovali pomerne vysokou intenzitou a kratším časom v porovnaní s ostatnými regiónmi Európy (Jurčová, Vaňo, 2011).

Problematika má aj svoj spoločenský, ekonomický a politický rozmer. Významným medzníkom v rozvíjaní záujmu o ňu bol rok 1999, ktorý bol rezolúciou VZ OSN vyhlásený za *Medzinárodný rok starších ľudí*. Následne aj v podmienkach Slo-

4 V rámci gerontológie sa rozvíjajú interdisciplinárne odbory ako gerontosociológia, gerontopsychológia, či environmentálna gerontológia (Sýkorová, 2012), iné sa o svoje etablovanie usilujú (napr. geragogika, viac Balogová, 2009).

venska bol prijatý dokument *Národný program ochrany starších ľudí (1999)*, ktorý sa stal priemetom rezolúcie OSN do podmienok sociálnej politiky, politiky zamestnanosti, bytovej politiky, vzdelávania s cieľom vytvoriť lepšie podmienky pre život starších ľudí u nás. V rámci EÚ bol rok 2012 vyhlásený Európskou komisiou za *Európsky rok aktívneho starnutia a solidarity medzi generáciami*, ktorého cieľom bolo okrem zvýšenia informovanosti verejnosti aj podnietenie aktivity rôznych politických subjektov na podporu aktívneho starnutia napr. prostredníctvom zamestnanosti, vzdelávania, zdravého starnutia.⁵ V reakcii na túto výzvu bol spracovaný návrh *Národného programu aktívneho starnutia*, ktorý nadväzuje na Národný program ochrany starších ľudí z roku 1999 a na poznatky a skúsenosti s jeho realizáciou. Národný program aktívneho starnutia je prioritne zameraný na občanov vo veku nad 50 rokov a je koncipovaný na obdobie 7 rokov, t. j. 2014 až 2020.

Na proces starnutia je nazerané v dvoch pohľadoch – ako na spoločenský, resp. demografický proces aj ako na individuálny proces. Aj keď sú oba navzájom prepojené, vykazujú osobité črty. Demografia skúma proces starnutia ako populačné starnutie, a to najmä v troch rovinách: vo vzťahu k predlžovaniu, resp. skracovaniu dĺžky ľudského života súvisiaceho s chorobnosťou; z hľadiska premien demografickej štruktúry, najmä štruktúry obyvateľstva podľa veku – tzv. demografické starnutie populácie a vo väzbe na demografické správanie (Kalibová a kol., 1998). Populačné starnutie je chápané ako „*zmeny vo vekovej štruktúre spôsobené zvyšovaním podielu starých ľudí v populácii*“ (Jurčová, 2005, s. 56). Autorka v súvislosti so starnutím uvádza jeho dva aspekty – starnutie zdola (populácia starne v dôsledku znižovania pôrodnosti, čo sa prejavuje poklesom relatívneho zastúpenia detskej zložky populácie) a starnutie zhora (populácia starne v dôsledku predlžovania ľudského života, čím rastie relatívne zastúpenie staršej zložky populácie). Starnutie populácie je zložitý proces a je výslednicou predchádzajúceho demografického vývoja. Rychtaříková (2011) upozorňuje na fakt, že populácia, resp. jej veková štruktúra môže nielen starnúť, ale aj mladnúť, a to v čase oživenia pôrodnosti, kedy následne stúpa podiel detskej zložky. Paradoxným sa javí tvrdenie, že populácia môže súčasne starnúť aj mladnúť, a to rastom detskej aj seniorskej zložky. Tento vývoj bol pozorovaný v napr. českej populácii v 70. rokoch 20. stor. Kým v minulosti bol hlavným faktorom starnutia populácie pokles pôrodnosti, v súčasných vyspelých štátoch je tento proces spôsobovaný najmä poklesom úmrtnosti vo vyššom veku (Gavrilova, Gavrilov, 2011). Za starú populačnú štruktúru bola označená populácia s podielom obyvateľov

5 Aktívne starnutie je, podľa definície Svetovej zdravotníckej organizácie, proces, v ktorom sa optimalizujú možnosti zdravia, účasti a bezpečnosti s cieľom zvýšiť kvalitu života starších ľudí (Sedláková, 2010). V rámci európskej výzvy je aktívne starnutie vnímané ako vytváranie možností pre starších ľudí zapojiť sa do diania v spoločnosti, podporovať pracovné príležitosti, dobrovoľnícku prácu a umožňovať nezávislosť vďaka upravenému bývaniu, infraštruktúre, doprave aj prístupom k informáciám a k internetu (Európsky rok aktívneho starnutia a solidarity medzi generáciami, www.europa.eu).

vo veku nad 65 viac ako 7% (Matlovič, 2005). Rýchlosť priebehu demografického starnutia v jednotlivých štátoch sa niekedy definuje dobou, za ktorú narástol podiel obyvateľov nad 65 rokov zo 7% na 14% (Rychtaříková, 2011). K štátom s relatívne krátkou dobou dosiahnutia tejto hodnoty patrí napr. Maďarsko (za 53 rokov v období 1941 – 1994). Na Slovensku bol podiel 7% v skupine nad 65 rokov dosiahnutý v roku 1960, v roku 2010 bol tento podiel len 12,4% (Jurčová, Vaňo, 2011). Slovenská populácia patrí medzi najmladšie v rámci krajín EÚ – po Írsku má najnižší podiel obyvateľov nad 65 rokov.

Dimitrová (2007) poukazuje na spätosť populačného a tzv. individuálneho starnutia. Individuálne starnutie je na rozdiel od populačného starnutia proces nezvratný, prebieha celoživotne a týka sa každého jedinca. Vzhľadom na jeho individuálne špecifiká je však zložitá začleniť jedincov do skupiny starých ľudí.

Kalvach (in Dimitrová, 2007) uvádza v interpretácii staroby 3 základné prístupy:

- a) Kalendárnu starobu – najčastejšie sa vyjadruje ako počet rokov dožitých daným jedincom, pričom sa obvykle v rámci tohto prístupu vyčleňujú tri kategórie – mladých (60, resp. 65 – 74 rokov), starých (75 – 85 rokov) a veľmi starých seniorov (vo veku 85+).
- b) Sociálnu starobu – súvisí so sociálnymi rolami, viažucimi sa k určitému veku (produktivita, reprodukcia) – poproduktívny vek (60, resp. 65+) je spojený s odchodom do dôchodku a so zásadnou zmenou v životnom štýle. Na tento vek sa nazerá spravidla s negatívnym hodnotením ako na vek, kedy je už jedinec za svojim životným „zenitom“.
- c) Biologickú starobu – je spojená so sledovaním involučných zmien, jej vymedzenie je nejednoznačné, pretože ľudia rovnakého kalendárneho veku môžu vykazovať rôznu biologickú starobu.

Individuálne starnutie v kontexte prognóz demografického vývoja zakladá aj záujem o kvalitu života seniorov. Rozvíjaním fyzických aj intelektuálnych aktivít, zlepšovaním zdravotníckej starostlivosti, sociálnou inklúziou je možné proces spomaliť, aj keď nie zastaviť.

Jedným z dôsledkov demografického starnutia je nárast podielu starých ľudí v populácii. Rychtaříková (2002) označuje túto skupinu obyvateľov pojmom seniori. Tento pojem má široké použitie nielen v demografii, ale stal sa frekventovaným aj v iných vedných odboroch (napr. v sociologických, edukačných, ekonomických) na označenie človeka staršieho a starého vekového obdobia. V niektorých vedách sa však aj naďalej uprednostňujú zaužívané pojmy – napr. geront v gerontológii, či v psychologickéj terminológii pojem senescent (Balogová, 2009). Vymedzenie tejto skupiny obyvateľov z hľadiska určenia dolnej vekovej hranice nie je jednoznačné. OSN určila hranicu staroby na 65 rokov. Experti Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) navrhli v 60. rokoch 20. stor. chronologické delenie stredného a vyššieho veku do štyroch kategórií:

stredný vek	45 – 59 rokov
raný starší vek	60 – 74 rokov
vysoký vek	75 – 89 rokov
dlhovekosť	90 rokov a viac

Čornaničová (in Balogová, 2005a) preferuje označenie seniori pre ľudí vo veku od 60 rokov vyššie, pričom celé obdobie života človeka označuje ako sénium. Zároveň zdôrazňuje vnútornú heterogenitu skupiny starších ľudí a člení ju na tieto kategórie:

- Starší človek – vo veku od 60 do 74 rokov, je považovaný za mladého seniora, toto obdobie je fázou počiatočnej staroby.
- Starý človek – vo veku od 75 do 89 rokov, je považovaný za starého seniora.
- Dlhoveký človek – vo veku od 90 rokov vyššie, zaraďuje sa do skupiny veľmi starých seniorov.

V klasifikácii seniorov v demografických prácach sa používa aj členenie na tretí vek (veková skupina 65 – 74) a štvrtý vek (nad 75 rokov), najmä v porovnávaní parametrov zdravotného stavu, analýzy zostávajúcich rokov života v zdraví a pod. (Rychtaříková, 2002).

Do vymedzovania dolnej hranice seniorov vstupuje aj aspekt ekonomickej aktivity. Donedávna bol poproduktívny vek u mužov a žien odlišný – v podmienkach Slovenska 60, resp. 55 a viac rokov. Vzhľadom na predlžovanie odchodu do dôchodku sa táto hranica posúva na hodnotu 60, resp. 65 rokov. Toto vymedzenie je aj konvenčne najpoužívanejšou hranicou seniority (Vohralíková, Rabušic, 2004).

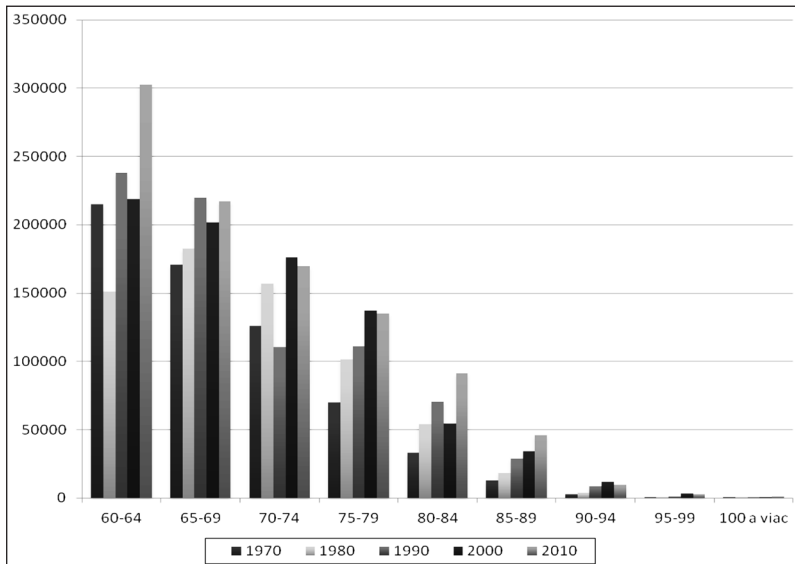
Široko diskutovanou otázkou na rôznych fórach sú dôsledky populačného starnutia v ekonomickej, sociálnej aj zdravotníckej oblasti. V súvislosti s tým sa problematika starnutia, staroby a seniorov dostala do značne negatívneho svetla, čo sa prejavilo aj celkovo negatívnym vnímaním týchto javov. Pozitívnym posunom je hľadanie konceptov zdravého a aktívneho starnutia v zmysle vytvárania takých podmienok pre život seniorov, aby mohli pokračovať v participácii v sociálnych, ekonomických, kultúrnych, duchovných a občianskych vzťahoch (Boudiny, 2012).

ŠPECIFIKÁ VÝVOJA POČTU SENIOROV NA SLOVENSKU

Proces starnutia slovenskej populácie sa začal v polovici 50. rokov 20. stor. po završení kompenzačnej fázy po II. sv. vojne (Vaňo, 2011), dynamicky sa začal rozvíjať v 90. rokoch a aj v budúcnosti sa predpokladá jeho ďalší progres. Jurčová a kol. (2010) v rámci demografických trendov na začiatku milénia konštatuje výrazné zintenzívnenie starnutia obyvateľstva, pričom sa očakáva, že krátko po roku 2020 sa začne počet obyvateľov znižovať. Populačné starnutie na Slovensku je doposiaľ výraznejšie ovplyvňované poklesom vekovej kategórie do 14 rokov v dôsledku zníženia plodnosti a pôrodnosti, avšak súčasne s týmto procesom prebieha, aj keď pozvoľnejší, nárast obyvateľstva v poproduktívnom veku.

Graf 1: Vývoj počtu seniorov Slovenskej republiky podľa 5-ročných vekových kategórií za roky 1970, 1980, 1990, 2000 a 2010

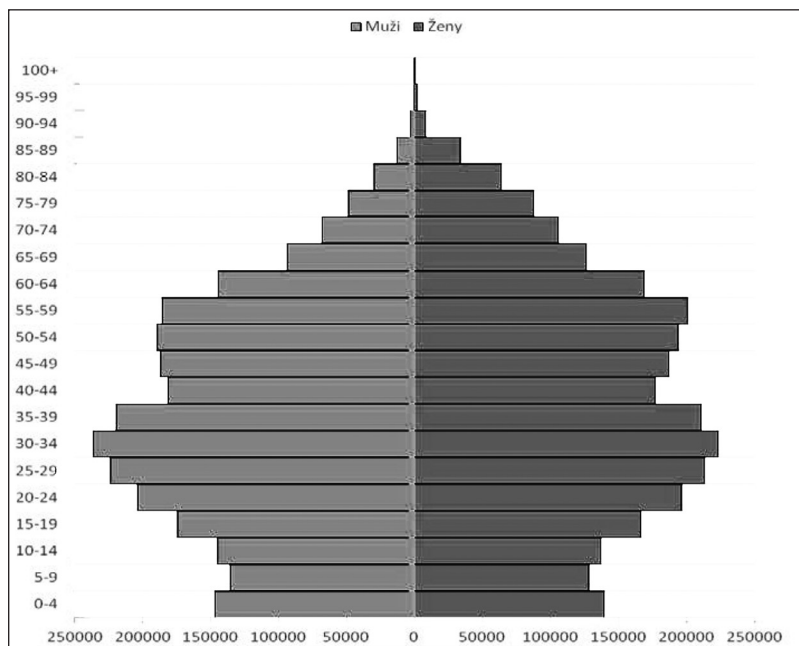
zdroj: Štatistický úrad SR

So starnutím slovenskej populácie je spojený rast absolútneho počtu aj relatívneho zastúpenia seniorov. Porovnaním vývoja počtu obyvateľov v seniorských 5-ročných vekových kategóriách v období 1970 – 2010 (graf1) zistujeme najvyšší rast v kategórii 60 – 64-ročných seniorov. Znižovanie úmrtnosti a predlžovanie strednej dĺžky života sa pozitívne prejavuje aj v raste počtu starých seniorov (vo vyšších vekových kategóriách 75 – 79, 80 – 84, 85 – 89 rokov). V rámci heterogenity seniorov je veľký význam pripisovaný práve seniorom nad 80, resp. 85 rokov. Káčerová, Mládek (2012) skúmajú závislosť medzi skupinou obyvateľov nad 80 rokov a vekovou skupinou 50 – 64-ročných obyvateľov prostredníctvom indexu potenciálnej sociálnej podpory, ktorým sa vyjadruje potenciálna možnosť medzigeneračnej starostlivosti. Je však potrebné vziať do úvahy, že znižovanie plodnosti a rozpad tradičných rodín môže viesť k redukovaniu počtu možných opatrovateľov (Svobodová, 2011). Z hľadiska dopadov demografického starnutia na spoločnosť práve rast počtu seniorov vo veku nad 80, resp. 85 rokov zvyšuje požiadavky na zabezpečenie funkčného systému zdravotníckej a sociálnej starostlivosti.

Rast počtu seniorov ovplyvňuje aj zmeny vo vekovej štruktúre obyvateľstva Slovenska. Prispieva k zvyšovaniu priemerného veku populácie. V roku 1960 bol 30,4 rokov, v roku 2000 sa zvýšil na 36 rokov a v roku 2010 na 38,7 rokov. Intenzita starnutia sa zvýšila po roku 1990 – kým za obdobie rokov 1960 – 1990 sa priemerný

vek zvýšil o 3,2 roka, v období 1990 – 2010 o 5,1 rokov. V zastúpení pohlaví (graf 2) sa naďalej prehlbuje feminizácia staroby (výrazná prevaha žien vo veku nad 60 rokov), ktorá súvisí s nadúmrtnosťou mužov a rozdielmi v strednej dĺžke života – ženy žijú v priemere o 8 rokov dlhšie ako muži (Jurčová, Vaňo, 2011). Z hľadiska posudzovania miery starnutia populácie sa najčastejšie využíva index starnutia, ktorý vyjadruje pomer medzi poproduktívnym obyvateľstvom (vo veku nad 60, resp. 65 rokov) a obyvateľstvom v predproduktívnom veku do 14 rokov (Rychtaříková, 2011 sa vzhľadom na predlžovanie prípravy na profesný život prikláňa k hornej hranici do 19 rokov). Nárast indexu starnutia od polovice 80. rokov dokazuje zrýchlenie tempa starnutia – z hodnoty 35,9 v roku 1985 na hodnotu 80 v roku 2009 (Matlovič, 2005, Vaňo a kol., 2012). Index starnutia sa líši podľa pohlavia – u žien rastie rýchlejšie.

Graf 2: Štruktúra obyvateľstva Slovenskej republiky podľa 5-ročných vekových skupín v roku 2011

zdroj: Štatistický úrad SR

Proces starnutia prebieha z priestorového hľadiska diferencovane a vykazuje odlišnosti v hodnote jednotlivých ukazovateľov a indexov (priemerný vek, podiel poproduktívnej zložky populácie, index veku, index starnutia atď.) pri skúmaní na rôznych hierarchických úrovniach (Matlovič, 2005, Potančoková, 2002, Bleha,

Vaňo, 2008, Káčerová, Mládek, 2012). Na základe jednodokomponentného ukazovateľa – podielu seniorov nad 60 rokov z celkového počtu obyvateľov v okrese sme zisťovali regionálne rozdiely, ako aj zmeny v čase (porovnanie rokov 2001 a 2011). Konštatujeme postupujúce starnutie populácie takmer vo všetkých okresoch, výnimkou sú okresy s vysokou plodnosťou. Mládek, 2004 (in Matlovič, 2005) poukazuje na rozdiely medzi západným a južným Slovenskom, kde je vyšší stupeň starnutia a severným a východným Slovenskom s pomalším tempom starnutia s istými výnimkami. Na úrovni okresov sú rozdiely v úrovni starnutia ešte výraznejšie. Na základe ukazovateľa priemerného veku a indexu starnutia boli porovnané okresy Slovenska a vypočítaná prognóza do roku 2025 (Bleha, Vaňo, 2008).

POJEM KVALITA ŽIVOTA

Massam (2003, cit. in Ira, Andráško, 2007) charakterizuje kvalitu života ako extrémne komplexný a veľmi ťažko definovateľný pojem, ktorého definícia musí (Massam, 2002, cit. in Ira, Andráško, 2007) rozoznávať dve navzájom prepojené dimenzie, a to psychologickú a environmentálnu.

Neexistuje jednotný názor na začiatky jej výskumu (Ira, Andráško, 2007). Pojem kvalita života sa začína v spoločenských vedách používať v 2. polovici 20. storočia. Bowling a Brazier (1995, cit. in Andráško, 2005) datujú počiatky výskumu kvality života približne do 60. resp. 70. rokov 20. storočia. Za prvého autora, ktorý použil v roku 1958 pojem kvalita života, považuje Tokárová (2002, cit. in Balogová, 2005b) amerického ekonóma a sociológa J. K. Galbraitha. V tomto období bolo chápanie konceptu kvality života v rámci pojmov ako *spokojnosť so životom*, či *dobrý život*. Samotný pojem „kvalita života“ sa podľa Bowlinga a Braziera (1995 cit. in Andráško, 2005) v zozname termínov prvýkrát objavil až v roku 1979 v časopise Sociological abstracts.

Pojem kvalita života sa v dnešnej dobe stáva súčasťou viacerých výskumov a rozvíja sa vo viacerých vedných disciplínach (ako napr. psychológia, sociológia, ekonómia, ale aj geografia a i.). Podľa **psychológov** Hartla a Hartlovej (2000) môžeme kvalitu života chápať ako mieru seberealizácie a duševnej harmónie, čiže mieru životnej spokojnosti a nespokojnosti a vyjadrenie pocitu životného šťastia. V kontexte kvality života seniorov, patrí podľa nich k najvšeobecnejším znakom sebestačnosti pri obsluhu vlastnej osoby a pohyblivosť. Subjektívna pohoda je tak jedným z aspektov duševného zdravia. **Sociológia** definuje kvalitu života v Sociologickom slovníku (1996, s. 557 cit. in. Balogová, 2005b) ako pojem, ktorý označuje „*kvalitatívne parametre ľudského života, životného štýlu a životných podmienok spoločnosti*“. Vidovicová a Petrová-Kafková (2012) sa zameriavajú na komplexitu vzťahov medzi zdravím a funkčnou zdatnosťou seniorskej populácie vo veľkých českých mestách, jej kvalitu života a aktivít ako funkciu „využívania priestoru“. Podľa ich zistení, seniori žijúci vo veľkých českých mestách prostredníctvom svojich činností aktívne využívajú prostredie, a to nielen bezprostredné okolie svojho bydliska, ale aj vzdialenejší

priestor. Pomerne veľká časť seniorov sa pritom s veľkou frekvenciou angažuje aj v činnostiach náročnejších ako na fyzickú zdatnosť, tak na sociálny a kultúrny kapitál. Medzi najčastejšie aktivity seniори zaradujú nákupy, no nie len kvôli nákupu tovaru dennej spotreby, ale sú zároveň aj pohybom pre zdravie a upevňujú sociálne väzby. Práve v tomto zmysle je nepochybne zaujímavá úloha subjektívneho šťastia v hodnotení ich kvality života. **Ekonomický** pohľad nám ponúkajú Adámek a Němec (2005), ktorí sa zaoberali kvalitou života v kontexte realizácie princípu rovných príležitostí na trhu práce. Podľa nich sa výskumy, ktorými meriame kvalitu života robia najmä preto, aby sme porozumeli, v akej situácii sa nachádzame a aby sme dokázali porovnať mieru spokojnosti v rôznych vrstvách a častiach spoločnosti. Kvalita života je podľa ekonóma Chajdiaka (2011) mnohorozmerný pojem, ktorého dôležitým aspektom je životná úroveň, ktorú môžeme vyjadriť priamo ukazovateľmi príjmov, či ukazovateľmi spotreby. Kvalitu života krajiny môžeme podľa neho vyjadriť aj nepriamo, prostredníctvom demografických ukazovateľov – doženskej úmrtnosti a strednej (očakávanej) dĺžky života mužov a žien. Kvalita života z pohľadu **demografie** sa podľa Vaňa a kol. (2011) hodnotí podľa rôznych kritérií. Za hlavný demografický atribút kvalitného života sa najčastejšie považuje nízka úmrtnosť, ďalšími sú plodnosť na hranici rozšírenej reprodukcie, nízka potratovosť, vysoká sobášnosť, nízka rozvodovosť a migračný prírastok v súlade so spoločenskými potrebami (hlavne vzhľadom na trh práce) podporený patričnou integráciou. Viaceré zo spomínaných atribútov sú úzko prepojené so zdravotným stavom (hlavne úmrtnosť, pôrodnosť a potratovosť). **Environmentalistika** v kontexte s kvalitou života používa pojem trvalo udržateľný rozvoj (TUR). Rozvojová paradigma TUR sa prvý raz objavila v roku 1972 v časopise *The Ecologist*. Základná definícia TUR pochádza od Brundtlandovej a kol. (1987, cit. in Spišiak, Kulla, 2011), ktorá ho definuje ako rozvoj uspokojujúci potreby súčasnej generácie bez ohrozenia schopnosti uspokojujúcich potrieb budúcich generácií. Chovanec, Rovňák, Majerník a Bosák (2008) sa venujú vyhľadávaniu environmentálne vhodného prostredia pre ochranu obyvateľstva. Príkladom aplikácie teoretických poznatkov v kontexte **strategického plánovania** na vidieku je príspevok Fázikovej a Milotovej (2010). Identifikovali faktory, ktoré vplyvajú na kvalitu života na vidieku, ako aj rozdielnú schopnosť vidieckych obcí zabezpečovať svojim občanom požadovanú kvalitu života. Podľa nich subjektívnu a objektívnu kvalitu života ovplyvňujú faktory ako globálne politické spoločenské prostredie, politické, ekonomické, sociálne a environmentálne podmienky v štáte, úroveň rozvoja konkrétneho sídla, v ktorom jednotlivec žije a osobnostné charakteristiky jednotlivca (jeho životné hodnoty).

KVALITA ŽIVOTA V GEOGRAFICKEJ LITERATÚRE

Základné určenie úlohy geografie môže byť zreteľné už v rámci výskumu kvality života Frazier (1982), ktorý tvrdí, že väčšina problémov týkajúcich sa ľudského života má geografický rozmer. Podľa Andráška (2009) autori Helburn (1982); Murdie et al. (1992); Dissart a Deller (2000) a Massai (2002) viac ako priamo poukazujú

na existenciu určitej „geografickej dimenzie kvality života“. Tento názor je úzko spojený s prirodzenou potrebou zahrnúť aspekt priestorovosti v kontexte pojmu kvalita života, v súvislosti s predpokladom, že kvalita života sa mení nielen „z človeka na človeka“, ale aj v závislosti „z miesta na miesto“ (Andráško 2007). Na začiatku 21. storočia viacerí autori poukazujú na skutočnosť, že v kontexte problematiky kvality života, sú nedostatočne zdôrazňované sociálno-ekonomické aspekty udržateľného rozvoja. Udržateľný rozvoj bol podľa Iru a Andráška (2007) redefinovaný ako holistický koncept o kvalite života napr. v britskej Národnej stratégii udržateľného rozvoja (DETR 1999) – *A better quality of life – strategy for sustainable development for the United Kingdom* a v roku 2000 sa štúdia DETR (2000) zameriava na regionálne aspekty. Medzi sledované oblasti boli zaradené témy týkajúce sa ekonomického produktu, investícií, zamestnanosti, chudoby, sociálnej exklúzie, vzdelania, zdravia, bývania, kriminality, cestnej dopravy, odpadu, využitia zeme, klimatických zmien, kvality ovzdušia a vody a ochrany prírody.

Napriek skutočnosti, že kvalita života je predmetom skúmania viacerých vedných disciplín, neexistuje presne stanovená definícia, ktorá by vymedzila význam tohto pojmu. Andráško (2005) vymedzuje koncepciu kvality života nasledujúcimi základnými znakmi: nejednotnosť (terminologická, v rámci základných prístupov a spôsobov merania...), multidisciplinarita (kvalitu života skúmajú viaceré vedné disciplíny) a multidimenzionalita. Napriek tomu, že sa v literatúre strieda viacero významov pojmu kvality života i pojmov používaných v spojitosti s týmto pojmom (napr. zdravie, obyvateľnosť, blaho, kvalita mestského prostredia, udržateľnosť, spokojnosť so životom, šťastie, kvalita miesta, životná úroveň a i.), Pacione (2003, cit. in Ira – Andráško, 2007) tvrdí, že vo väčšine prípadov sa vzťahuje buď k podmienkam prostredia, v ktorých ľudia žijú, alebo k určitým atribútom ľudí samotných. Kvalita života podľa Iru a Murgaša (2008) je preto zložitý a veľmi široký pojem, ťažko uchopiteľný pre svoju multidimenzionalnosť a komplexnosť. Dotýka sa pochopenia ľudskej existencie, zmyslu života. Hľadá kľúčové faktory bytia a pochopenia samého seba. Skúma environmentálne, ekonomické, sociálne, kultúrne, psychologické, duchovné a ďalšie podmienky pre zdravý a šťastný život. Komplexný pohľad naň zohľadňuje nielen vonkajšie podmienky, ale aj vnútorné rozmery života človeka. Koncept kvality života je do značnej miery abstraktný a je ovplyvňovaný veľkým množstvom faktorov. Napriek značnej nejednotnosti (ovplyvnenej aj rôznym pohľadom jednotlivých vedných disciplín) kvalita života sa stáva celostným pojmom a narastá snaha o komplexné definovanie jej pojmu.

Geografický pohľad na krajinu vychádza zo skúmania vzájomných vzťahov medzi človekom a prostredím. Práve tento vzťah je pre určenie kvality života kľúčový. Keďže je kvalita života primárne naviazaná na človeka a zároveň aj na určité krajinné prostredie, ktoré je vnímané ako priestor pre ľudský život, vykazuje tak určité prejavy jej priestorovej diferenciácie. Práve tento aspekt predurčuje dôležitosť a význam geografie pri jej skúmaní. Tak ako vytvára krajina pre človeka základný rámec

životných podmienok, rovnako naňho aj vplýva pri formovaní jeho pocitov, prístupov a činností. Pri hodnotení kvality života má teda významnú úlohu aj estetická stránka krajiny (Ira, 2010). Podľa Balcara (2005; cit in Ouředníček, Špačková, Feřtová, 2011) je sociogeografický koncept kvality života naplnený rôznymi dimenziami, ktoré zahŕňujú ekonomické, sociokultúrne a environmentálne charakteristiky regiónov, sídiel alebo ich častí a čiastočne sa tak líšia od hodnotenia kvality života v ostatných disciplínach, kde sú zahrnuté personálne charakteristiky kvality života ako zdravotný stav alebo osobná spokojnosť.

Na Slovensku má geografický výskum kvality života kratšiu históriu, ktorú by sme mohli približne datovať rokom 1990, odkedy sa záujem o jej výskum stále zvyšuje (Ira Andráško a Michálek, 2009). Godor a Horňák (2010) identifikovali niekoľko štúdií zameraných na empirický výskum kvality života, a to buď na lokálnej úrovni (hlavne v urbánných, či suburbánných priestoroch miest – napr. Andráško, 2005) alebo na regionálnej úrovni (priestorovou jednotkou je región). Za pozitívny jav považujú aj snahu niektorých slovenských autorov o produkciu teoretickej bázy potrebnej k výskumu kvality života v humánnej geografii, v rámci ktorej sa vyjadrujú k zložitosti a multidimenzionalite pojmu „kvalita života“. Stavom riešenej problematiky kvality života v geografii na Slovensku sa vo svojom článku tiež zaoberajú Ira a Andráško (2007), Ira, Andráško a Michálek (2009). Podľa Spišiaka a Kullu (2011) je markantná dominancia geografie práve v priestorovosti a syntetickosti pohľadu na problematiku kvality života. Kvalitu života s ohľadom na jej špecifickú v suburbánnej zóne skúmali Lukáčová a Zuskáčová (2010). Výskum odhalil odlišné vzorce správania sa novo a starousadlíkov, poukázal i na slabnutie sociálnych kontaktov a vzťahov medzi dvoma komunitami, ako aj suburbánnymi aktérmi navzájom. Záverom konštatujú, že príchod nových obyvateľov značne ovplyvňuje kvalitu života pôvodných usadlíkov. Fertaľová a Sedláková (2007) skúmali kvalitu bývania v urbánnom a suburbánnom priestore mesta Prešov, kvalitou života na mikroregionálnej úrovni (mikroregión Eurošariš) sa zaoberá Kandráčová (2011), Horňák a Rochovská (2007) sa v mikroregiónoch Horný Tisovník a Rovné zaoberali skúmaním dostupnosti pracovných príležitostí, ktorú považujú za jeden z najdôležitejších faktorov ovplyvňujúcich kvalitu života. V závere konštatujú, že pracovné možnosti a ich pohodlná dostupnosť vytvárajú priaznivé podmienky na zvyšovanie materiálnej stránky života, čo nesporne prispieva k zlepšeniu celkovej kvality života. Sociálno-demografickej dimenzii kvality života a jej priestorovému rozloženiu na území Bratislavy pomocou metódy faktorovej analýzy sa venuje Andráško (2006).

Českí geografi Ouředníček, Špačková a Feřtová (2011) sa pokúsili identifikovať diferenciáciu územia Českej republiky z hľadiska vývoja počtu obyvateľov, identifikovať možné príčiny vedúce k sťahovaniu z marginalizovaných vidieckych lokalít a popísať vývoj sociálneho prostredia a kvality života obyvateľov v depopulačných regiónoch Českej republiky po roku 1989 na príklade obce Klidná. Prípadovou štúdiou skúmania kvality života seniorov z českého geografického prostredia je

príspevok Temelovej, Dvořákovej a Slezákovej (2010). V ňom prezentujú výsledky výskumu rezidenčnej spokojnosti seniorov, ktorý prebiehal v troch pražských lokalitách: v centre Prahy – *Praha 1*, v revitalizujúcej sa štvrti vnútorného mesta Smíchov – *Centrální Smíchov* a na sídlisku *Háje*. Tie sa líšia nie len socio-demografickým profilom obyvateľov, ale aj charakterom rezidenčného prostredia a procesmi, ktoré ich v priebehu transformačného obdobia ovplyvňujú. Rezidenčná spokojnosť bola posudzovaná v troch tematických častiach, a to dostupnosť tovaru dennej spotreby, spokojnosť s verejným priestranstvom a infraštruktúrou a vnímanie susedských vzťahov. Záverom sú výsledky komparované za tieto tri lokality.

INDIKÁTORY KVALITY ŽIVOTA

Kvalitu života môžeme podľa Iru a Andráška (2007) vnímať ako fenomén, reprezentujúci charakter, resp. kvalitatívne ohodnotenie ľudského života ako takého. Komplexnosť a zložitosť ľudského života je vytváraná množstvom jeho rozličných dimenzií, ktoré sa môžu navzájom prekrývať a existujú medzi nimi rôzne druhy väzieb. Vzhľadom na terminologickú nekonzistentnosť je ale potrebné rozlišovať medzi pojmom základná dimenzia života (subjektívna alebo objektívna) a dimenzia kvality života, ktorá predstavuje parciálnu zložku, súčasť ľudského života, ohodnotenú prostredníctvom vybraných typov ukazovateľov. Podľa Iru a Andráška (2007) sú najvhodnejšími pojmami termíny *oblasť*, či *indikátor kvality života*, aj keď v literatúre (van Kamp et al., 2003; Murgaš, 2005 cit. in Ira – Andráško, 2007) sa môžeme stretnúť s pojmami *komponent*, *zložka*, či *aspekt*.

Na hodnotenie kvality života sa v súčasnosti podľa Andráška (2004) používa pomerne široké spektrum ukazovateľov, resp. indikátorov, pričom ich rozdeľuje do dvoch základných skupín: *Objektívne*, ktoré kvalitu života hodnotia prostredníctvom vybraných charakteristík (napr. kvality bývania, zdravotná starostlivosť, ekonomické ukazovatele a pod.) *Subjektívne* ukazovatele odvodené zo skúmania percepcie a hodnotového systému obyvateľov vo vzťahu k miestam, kde prebiehajú ich každodenné aktivity. Andráško (2005) stanovuje 4 základné prístupy k vymedzeniu relevantných ukazovateľov kvality života:

- Výber ukazovateľov kvality života na základe individuálneho zváženia a rozhodnutia samotného výskumníka.
- Výber ukazovateľov na základe prehľadu a zhodnotenia relevantnej literatúry.
- Stanovenie vhodných ukazovateľov pomocou širšieho prieskumu (využitie dotazníkovej alebo inej metódy, ktorá pomôže zistiť názory a preferencie obyvateľov či expertov).
- Kombinovanie predchádzajúcich troch prístupov.

V rámci riešenia kvality života obyvateľov miest a vidieckych obcí rozlišuje Andráško (2005) dve dimenzie, resp. dva pohľady na kvalitu života: *osobná* (súkromná, individuálna) kvalita života vzťahujúca sa k jednotlivcovi, má prevažne opisný

charakter a *sídelná* (spoločenská, „komunitná“) kvalita života – vykazuje menej subjektívny charakter, je orientovaná na celospoločenské problémy. Základným znakom oboch týchto pohľadov na kvalitu života je výrazný akcent na kombináciu a aplikáciu subjektívneho a objektívneho typu údajov. Ako najvýznamnejšie faktory ovplyvňujúce osobnú kvalitu života Andráško (2005) identifikoval nasledujúce: medziľudské vzťahy, rodina, financie a zamestnanie (s podielom respondentov, ktorí ich uvádzali okolo 50 %). Druhú skupinu s podielom od 20 % do 30 % tvorili faktory životné prostredie, zdravie a bývanie. Kultúra, vzdelanie, šport, vybavenosť a doprava s podielom od 10 % do 20 % tvorili tretiu skupinu. V prípade sídelnej kvality života bolo ako dominantný faktor identifikované životné prostredie, uvádzané takmer 60 % respondentov. Medziľudské vzťahy na druhom mieste sú s výrazným odstupom (41,5 %) a ďalej je to skupina faktorov s podielom okolo 30 %, a to doprava, vybavenosť, financie, kultúra a zamestnanie. Týmto výskumom potvrdil rozdielnosť percepcií kvality života jednotlivca (osobnej kvality života) a kvality života v obci (sídelnej kvality života).

V rámci priestorového rozloženia sociálno-demografickej dimenzie kvality života na území Bratislavy Andráško (2006) pôvodný počet 25 premenných opisujúcich vybrané sociálno-demografické charakteristiky obyvateľstva mestských štvrtí aplikáciou faktorovej analýzy zredukoval na 4 spoločné faktory, a to: sociálno-profesionálny status, produktívny vek a veľkosť domácností, viacnásobná deprivácia a rodiny s deťmi.

V geografickom výskume kvality života sa zameriavame na priestorovo identifikovateľné indikátory. Výskum kvality života je určený z konceptu teritoriálnych indikátorov, ktoré sa sústreďujú na identifikáciu a analýzu priestorových modifikácií kvality života od miestnej po globálnu geografickú úroveň. Význam zvolených indikátorov je následne určený na základe názorov reprezentatívnej vzorky respondentov alebo expertov (Ira, 2010). Godor a Horňák (2010) v rámci objektívnej dimenzie kvality života identifikovali 108 indikátorov. Tieto indikátory následne agregovali do 7 domén: ekonomická, bytového fondu, komfortu a vybavenosti bytov, environmentálna, dostupnosti a vybavenosti územia službami a tovarmi, demografická a bezpečnosti.

V období, kedy dochádza k prirodzenému úbytku fyzických síl a zhoršovaniu zdravotného stavu (tiež pod názvom *sénium*), je potrebné podľa Uhery (2009, 2010, 2011) vyplniť fyzickou aktivitou seniorov, čo má pozitívny vplyv na mentálne zdravie vplývajúce na ich celkovú kvalitu života.

ZÁVER

Základným princípom, ktorý sa presadzuje pri riešení problémov starnutia na medzinárodnej úrovni, najmä cez WHO (Svetová zdravotnícka organizácia), OSN a ILO (Medzinárodná organizácia práce), je princíp aktívneho starnutia, ktorý sa týka nielen jednotlivcov, ale aj celej spoločnosti. Termín aktívne starnutie vyjadruje proces, ktorý umožňuje ľuďom využívanie svojho potenciálu na vytvorenie čo najlepších podmienok pre život – vo fyzickej, sociálnej a mentálnej oblasti; aby sa zúčastňovali

na živote spoločnosti podľa svojich potrieb a schopností, pričom im spoločnosť poskytnie adekvátnu ochranu, bezpečnosť a ošetrovateľskú starostlivosť.

Starnutie obyvateľstva Slovenskej republiky bude aj v nasledujúcom období regionálne diferencované, v závislosti od regionálnych rozdielov vo vekovej štruktúre, rozdielov vo vývoji plodnosti a úmrtnosti.

Záverom je možné konštatovať, že problematikou kvality života sa zaoberá viacero vedných disciplín, z ktorých každá sa sústreďuje na tú oblasť, ktorá priamo spadá do oblasti záujmu danej disciplíny. V dôsledku toho vzniká veľký počet prác hodnotiacich kvalitu života so zameraním iba na jeho určitú časť a absentujú tak práce využívajúce interdisciplinárny prístup pre získanie komplexného pohľadu na danú problematiku. Takýto pohľad by mal podľa Iru a Andráška (2007) vychádzať zo skúmania interakcie *človek – prostredie*, ktorá sa z hľadiska tvorby kvality života javí ako kľúčová. Tento fakt, ako aj následné prejavy priestorovej diferenciácie kvality života, predurčuje význam a úlohu geografie pri jej skúmaní. Na Slovensku sa táto problematika objavuje v súvislosti so sledovaním medzinárodných, regionálnych a vnútromestských rozdielov. Preto Ira a Andráško (2007) upozorňujú na to, že v rámci geografie je potrebné venovať pozornosť viacerým typom výskumov, a to zamerať sa na definovanie, upresnenie a pochopenie konceptu kvality života, ďalej na spôsoby interpretácie priestorovej diferenciácie kvality života a napokon zistiť názory obyvateľov prostredníctvom terénneho prieskumu, čo si podľa nich vyžaduje tvorbu dotazníkov a štandardizovaných rozhovorov.

Aj napriek konštatovanej nejednotnosti vo výskume problematiky kvality života existujú dve základné dimenzie, ktoré sú akceptovateľné v širšom vedeckom poli. Je to subjektívna (individuálna, osobná, súkromná) a objektívna (verejná, spoločenská, environmentálna) dimenzia, ktorých vzájomné pôsobenie je možné chápať ako kvalitu života.

LITERATÚRA

- ADÁMEK, P., NĚMEC, O. 2005. Kvalita života a realizace principu rovných příležitostí na trhu práce. In *Acta Oeconomica Pragensia*. ISSN 0572-3043, 2005, ročník XII, č. 8, s. 8 – 10.
- ANDRÁŠKO, I. 2004. Percepce činností samosprávy a vybraných aspektov kvality života (na príklade výskumu medzi obyvateľmi Považskej Bystrice). In *Časovo-priestorové aspekty transformačných procesov v Českej republike a v Slovenskej republike* [online]. 2004 [cit. 2012-03-12], s. 45-51. Dostupné na internete: <<http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/repozitar/percepce-cinnosti-samospravy-a-vybranych-aspektov-kvality-zivota.pdf>>. ISBN 80-968365-6-0.
- ANDRÁŠKO, I. 2005. Dve dimenzie kvality života v kontexte percepcií obyvateľov miest a vidieckych obcí. In *Geografická organizace Česka a Slovenska v současném období* [online]. 2005 [cit. 2011-04-13], s. 6 – 13. Dostupné na

- internete: <<http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/repozitar/dve-dimenzie-kvality-zivota-vkontexte-percepcie-obyvatelov-miest-a-vidieckych-obci.pdf>>. ISBN 80-86407-05-5.
- ANDRÁŠKO, I. 2006. Sociálno-demografická dimenzia kvality života v Bratislave (vo svetle multivariačnej analýzy). In *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Folia geographica 10*. ISSN 1336-6157, 2006, roč. XLV, s. 10 – 17.
- ANDRÁŠKO, I. 2007. *Vnútná štruktúra mesta z hľadiska kvality života*. Dizertačná práca. Bratislava: Geografický ústav SAV, 140 s.
- ANDRÁŠKO, I. 2009. The role and status of geography in the quality of life research. In *GEODAYS LIBEREC 2008: book of proceedings* [online]. 2009 [cit. 2012-11-13], s. 210 – 215. Dostupné na internete: <<http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/repozitar/the-role-and-status-of-geography-in-the-quality-of-life-research.pdf>>.
- BALOGOVÁ, B. 2005a. *Seniori*. Prešov : Akcent print, 2005. 158 s. ISBN 8096927493.
- BALOGOVÁ, B. 2005b. Kvalita života seniorov a sociálna opora. In *Kvalita života a rovnosť príležitostí – z aspektu vzdelávania dospelých a sociálnej práce*. Prešov : Prešovská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-8068-425-1, s. 245 – 255.
- BALOGOVÁ, B. 2009. *Seniori v spektre súčasného sveta*. Prešov : Akcent print, 2009. 105 s. ISBN 978-80-89295-19-7.
- BOUDINY, K. 2012. Active Ageing: from Empty Rhetoric to Effective Policy Tool. In *Ageing and Society* [online]. 2012 [cit. 2013-01-27] pp. 1 – 22, Dostupné na internete: <<http://journals.cambridge.org/abstract/S0144686X1200030X>>.
- BLEHA, B., VAŇO, B. 2008. *Demografická budúcnosť okresov Slovenska: Približovanie či divergencia*. Bratislava: Infostat, VDC, 2008. 84s.. ISBN 978-80-89398-00-3.
- ČUPELOVÁ, K. 2008. Demografické osobitosti urbánnych a rurálnych štruktúr Slovenska. In *Študentská vedecká konferencia* [online]. 2008 [cit. 2012-02-15], s. 21 – 23. Dostupné na internete: <http://www.fns.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/skas/dokumenty/Zbornik_II.pdf>. ISBN 978-80-89238-17-0.
- DETR – DEPARTMENT OF THE ENVIRONMENT, TRANSPORT AND THE REGIONS. 1999. *A better quality of life: a strategy for sustainable development in the United Kingdom*. London : TSO, 1999. 96 p. ISBN 0101434529.
- DETR – DEPARTMENT OF THE ENVIRONMENT, TRANSPORT AND THE REGIONS. 2000. *Local Quality of Life Counts: A Handbook for a Menu of Local Indicators of Sustainable Development*. [online]. London, 2000, 75 p. [cit.2012-01-02]. Dostupné na internete: <<http://www.proveandimprove.org/documents/localqolc.pdf>>.

- DIMITROVÁ, M. 2007. Demografické súvislosti stárnutí. In: *Naše spoločnosť* [online]. 2007, č. 1 [cit. 2013-01-12], <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a3964/f11/100067s_Starnuti.pdf>.
- DUBCOVÁ, A., KRAMÁREKOVÁ, H. a i. 1996. Sociálne a životné prostredie a komunálny rozvoj mesta Banská Štiavnica. In *Zborník z kurzu „Vzdelávanie cez projekt – zmysluplne sa učiť a vyučovať“*. Banská Štiavnica, Zvolen : TU, 1996, s. 13 – 20.
- FÁZIKOVÁ, M., MILOTOVÁ, B. 2010. Metodologické a metodické prístupy k meraniu kvality života vo vidieckych obciach. In *Acta regionalia et environmentalica* [online]. 2010, roč. 7, č. 1 [cit. 2012-02-12], s. 7 – 11. Dostupné na internete: <http://www.fem.uniag.sk/acta/sk/15/acta_regionalia_et_environmentalica/obsah/2010/1/785/>. ISSN 1336-9253.
- FERTAĽOVÁ, J., SEDLÁKOVÁ, A. 2007. Kvalita bývania v urbánnom a suburbanom priestore mesta Prešov. In *Geografické informácie*. ISSN 1337-9453, 2007, č. 11, s. 68 – 73.
- FRAZIER, J. W. 1982. *Applied Geography: Selected Perspectives*. Prentice-Hall, 1982. 333 p. ISBN 0130404519.
- GÁBOROVÁ, L., GÁBOROVÁ, Z. 2005. *Človek v sociálnom kontexte*. Prešov : Vydavateľ LANA, 2005. 173 s. ISBN 80-969053-8-4.
- GAVRILOVA, N. S., GAVRILOV, L. A. 2011. Stárnutí a dlouhověkost: zákony a prognózy úmrtnosti pro stárnoucí populace. In *Demografie*, Český statistický úřad, 2011. roč. 53, č. 2, s. 109 – 128, ISSN 0011-8265.
- GODOR, M., HORŇÁK, M. 2010. Možnosti využitia indikátorov vo výskume kvality života v geografii. In *Geografické informácie* [online]. 2010, č. 14 [cit. 2012-02-12], s. 42 – 54. Dostupné na internete: <http://www.humannageografia.sk/projekt1/download/prispevok_Nitra_Godor_Hornak.pdf>. ISSN 1337-9453.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.
- HORŇÁK, M., ROCHOVSKÁ, A. 2007. Vybrané aspekty kvality života vo vnútorných perifériách Slovenska. In *Geographia Cassoviensis*. ISSN 133-6748, 2007, roč. 1, s. 55 – 60.
- CHAJDIÁK, J. 2011. Kvalita života v krajinách EÚ – porovnanie na základe vybraných demografických ukazovateľov. In *Kvalita života v podmienkach globalizácie* [online]. 2011 [cit. 2013-01-02], s. 125 – 134. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/files/Onas/konferencia_kvalita_zivota/zbornik-konferencia.pdf>. ISBN 978-80-8121-107-2.
- CHOVANEC, R. a kol. 2008. Využitie analýz v prostredí GIS na vyhľadanie environmentálne vhodnej lokality. In *Zborník z medzinárodnej konferencie „Ochrana obyvateľstva“*. Brno, 2008. ISBN 978-80-7231-510-9, s. 119 – 126.
- IRA, V., ANDRÁŠKO, I. 2007. Kvalita života z pohľadu humánnej geografie. In *Geografický časopis*. ISSN 1335-1257, 2007, roč. 59, č. 2, s. 159 – 179.

- IRA, V., MURGAŠ, F. 2008. Geografický pohľad na kvalitu života a zmeny v spoločnosti na Slovensku. In *Geographia Slovaca* [online]. 2008, vol. 25 [cit. 2012-02-10], s. 7 – 24. Dostupné na internete: <http://www.sav.sk/journals/uploads/04031417GS_25_text.pdf>. ISSN 1210-3519.
- IRA, V., ANDRÁŠKO, I., MICHÁLEK, I. 2009. Quality of life: geographical research in slovakia. In *Geographia Slovaca* [online]. 2009, vol. 26 [cit. 2012-02-10], s. 101 – 119. Dostupné na internete: <http://geography.upol.cz/soubory/lide/ptacek/georegnet-2010/ira/QoL%20in%20Slovak%20geography-Ira_et%20al.pdf>. ISSN 1210-3519.
- IRA, V. 2010. Krajina, človek a kvalita života. In *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Folia geographica* 16. ISSN 1336-6157, 2010, roč. XL, s. 72 – 78.
- JANKOVÝCHOVÁ, L., BELOVIČOVÁ M. 2009. Zdravé starnutie a kvalita života seniorov. In *Ošetrovateľský obzor* [online]. 2009, č.3 [cit. 2013-01-02]. Dostupné na internete: <<http://www.osetrovateľsky.herba.sk/3-2009/zdrave-star-nutie-a-kvalita-zivota-seniorov>>.
- JURČOVÁ, D. 2005. *Slovník demografických pojmov* [online]. Bratislava : Infostat. 2005 [cit. 21. 1.2013] Dostupné na internete: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/slovník_2verdd.pdf>.
- JURČOVÁ, D., MÉSZÁROS, J., PILINSKÁ, V., POTANČOKOVÁ, M., ŠPROCHA, B., VAŇO, B. 2010. Demografické trendy na Slovensku na začiatku nového milénia. In *Slovenská štatistika a demografia*. 2010, roč. 20, č. 3, s. 47 – 73. ISSN 1210 – 1095.
- JURČOVÁ, D., VAŇO, B. 2011. Populačný vývoj na Slovensku v kontexte populačného vývoja v EÚ. In *Demografická perspektíva EÚ a Európy pre 21. storočie a národnostné i etnické menšiny v krajinách EÚ*. Bratislava : SSZP a Úrad vlády SR, 2011. s. 5 – 13. ISBN 978-80-89356-36-2.
- KÁČEROVÁ, M., BLEHA, B. 2007. Teoretické východiská populačného starnutia a retrospektívny pohľad na starnutie Európy. In *Slovenská štatistika a demografia*. 2007, roč. 17, č. 3, s. 43 – 61. ISSN 1210 – 1095.
- KÁČEROVÁ, M., MIÁDEK, J. 2012. Population Ageing as Generation Substitutions: Economic and Social Aspects. In *Ekonomický časopis*, Bratislava : Ekonomický ústav SAV, 2012. roč. 60, č. 3, s. 259 – 276, ISSN 0013-3035.
- KALIBOVÁ, K., PAVLÍK, Z., VODÁKOVÁ, A. 1998. *Demografie (nejen pro demografy)*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1998. 128 s. ISBN 80-85850-30-3.
- KANDRÁČOVÁ, V. 2011. Kvalita života na mikroregionálnej úrovni. In *Kvalita života v podmienkach globalizácie* [online]. 2011 [cit. 2013-01-02], s. 183 – 195. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/files/Onas/konferencia_kvalita_zivota/zbornik-konferencia.pdf>. ISBN 978-80-8121-107-2.
- KLADIVO, P., FŇUKAL, M., HALÁS, M., Klapka, P., PTÁČEK, P., SZCZYRBA, Z., TOUŠEK, V. 2009. Výbrané aspekty kvality života Olomouce a blíz-

- kého zázemí. In: *Lipský, Z., Popková, K., Poštolka, V., Šmída, J. (eds.): Geodny Liberec 2009. Výroční mezinárodní konference ČGS Liberec 25.–29. 8. 2008. Sborník příspěvků*. Liberec : TU v Liberci, FPHP, 2009. s. 87 – 94.
- KRIŽAN, F. 2009. Dostupnosť vybraných zariadení služieb na území mesta Bratislava aplikáciou miery založenej na príležitostiach. In *Acta geographica Universitatis Comenianae*, ISSN 0231-715X. 2009, č. 53, s. 149 – 167.
- LANGHAMROVÁ, J., FIALA, T. 2011. Vývoj lidských zdrojů v zemích Evropské unie. In *Dvacet let sociodemografické transformace. Sborník příspěvků XL. konference České demografické společnosti*. Praha : Český statistický úřad, 2011. ISSN 0011-8265, s. 18 – 26.
- LIPTÁKOVÁ, M. 2012. *Vybrané aspekty kvality života seniorov vo vzťahu k rurálnemu prostrediu : bakalárska práca*. Prešov : PU, 2012, 79 s.
- LOVACKÁ, S. 2007. Centrá vybraných zdravotníckych zariadení funkčného mestského regiónu Prešov a ich spádové obvody v mozaike Thiessenových polygónov. In *Geographia Cassoviensis* 1, s. 117 – 121. ISSN 1337-6748, ISBN 978-80-7097-700-2.
- LUBELCOVÁ, G., RYCHTÁRIK, J. 2011. Monitoring parametrov kriminality ako dimenzie kvality života. In *Kvalita života v podmienkach globalizácie* [online]. 2011 [cit. 2012-03-15], s. 163 – 175. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/files/Onas/konferencia_kvalita_zivota/zbornikkonferencia.pdf>. ISBN 978-80-8121-107-2.
- LUKÁČOVÁ, A., ZUSKÁČOVÁ, V. 2010. Zmeny sociálnej štruktúry a životný štýl obyvateľstva v suburbánnej lokalite Kanaš. In *50 let geografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci : sborník příspěvků z konference*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2493-4, s. 413 – 428.
- LUKÁČOVÁ, M., PILINSKÁ, V., VAŇO, B. 2005. Starnutie obyvateľstva – najväčšia demografická výzva pre 21. Storočie. In *Naša demografia, súčasnosť a perspektívy. 10. Slovenská demografická konferencia*. Bratislava : Slovenská štatistická a demografická spoločnosť, 2005. ISBN 80-88946-39-5. s. 139 – 145.
- MATLOVIČ, R. 2005. *Geografia obyvateľstva Slovenska so zreteľom na rómsku minoritu*. Prešov : FHPV PU, 2005. 332 s. ISBN 80-8068-348-4.
- MICHÁLEK, A. 2010. Rurálna kriminalita a rurálne okresy Slovenska so zvýšenou kriminalitou. In *Geografický časopis* [online]. 2010, roč. 62, č. 4 [cit. 2012-02-10], s. 329 – 345. Dostupné na internete: <<http://www.sav.sk/journals/upload-s/12081425GC-10-4-Michalek.pdf>>. ISSN 1335-1257.
- MILOTOVÁ, B. 2008. Hodnotenie kvality života v obci – chápanie starostov obcí Devonu, Anglicko. In *Acta regionalia et environmentalica* [online]. 2008, roč. 5, č. 2 [cit. 2012-02-12], s. 42 – 46. Dostupné na internete: <<http://www.fem.uniag.sk/acta/download.php?id=680>>. ISSN 1336-9253.

- MITRÍKOVÁ, J., MADZIKOVÁ, A., 2008. Percepcia kvality života na príklade mesta Bardejov. In *Misceillanea Geographica 14 : sborník Katedry geografie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2008. s. 105 – 109, ISBN 978-80-7043-663-9.
- MLÁDEK, J. 1993. Starnutie obyvateľstva, globálna a regionálna dimenzia. In *Kierkegaardove dni. Zborník z filozoficko-ekologického sympózia*. Zvolen : Technická Univerzita. 1993. s. 66 – 76.
- OUŘEDNÍČEK, M. – ŠPAČKOVÁ, P. – FERTROVÁ, M. 2011. Změny sociálního prostředí a kvality života v depopulačních regionech České republiky. In *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, Praha : Sociologický ústav, 2011. roč. 47, č. 4, s. 777 – 803. ISSN 0038-0288.
- PACIONE, M. 2003. Urban environmental quality and human wellbeing—a social geographical perspective. In *Landscape and Urban Planning* [online]. 2003, vol. 65, issues 1-2 [cit. 2012.-03-01], s. 19 – 30. Dostupné na internete: <<http://www1.geo.ntnu.edu.tw/~moise/Data/Books/Social/06%20social%20security/uban%20environmental%20quality%20and%20human%20wellbeing.pdf>>. ISSN 0169-2046.
- PALČÁK, L., ŠEDIVÝ, Š. 2011. Vplyv dopravy na kvalitu života. In *Kvalita života v podmienkach globalizácie* [online]. 2011 [cit. 2012-03-15], s. 218 – 226. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/files/Onas/konferencia_kvalita_zivota/zbornikkonferencia.pdf>. ISBN 978-80-8121-107-2.
- PORUBČANOVÁ, Z. 2011. Vzájomný vplyv úrovne a kvality človeka a prostredia, v ktorom žije. In *Kvalita života v podmienkach globalizácie* [online]. 2011 [cit. 2012-03-15], s. 115 – 124. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/files/Onas/konferencia_kvalita_zivota/zbornik-konferencia.pdf>. ISBN 978-80-8121-107-2.
- POTANČOKOVÁ, M. 2002. *Starnutie populácie Slovenska*. Bratislava : Infostat. [online] 2002 [cit. 2013-01-21] Dostupné na internete: <<http://www.infostat.sk/vdc/pdf/StarnutieVDC.pdf>>.
- PRŮCHA, J. 2004. *Interkulturní psychologie*. Praha : Portál, 2004. 199 s. ISBN: 978-80-7367-280-5.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 2002. Úspěšné stárnutí – leitmotiv 21. století. In *Demografie, Praha* : Český statistický úřad, 2002, roč. 44, č. 1, s. 43 – 46, ISSN 0011-8265.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 2011. Demografické faktory stárnutí. In *Demografie, Praha* : Český statistický úřad, 2011, roč. 53, č. 2, s. 97 – 108, ISSN 0011-8265.
- SEDLÁKOVÁ, D. 2010. Zdravotnícke systémy a dlhodobá starostlivosť o starších ľudí z pohľadu WHO. In *Dlhodobá starostlivosť o starších ľudí na Slovensku a v Európe (I). Neformálna starostlivosť. Kvalita*. Bratislava : IVPR, 2010. ISBN 978-80-7138-130-3, s. 15 – 19.

- SPIŠIAK, P., KULLA, M. 2011. Kvalita života v zázemí rurálneho priestoru slovenských metropol Bratislava, Košice. In *Kvalita života v podmienkach globalizácie* [online]. 2011 [cit. 2013-01-02], s. 196 – 209. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/files/Onas/konferencia_kvalita_zivota/zbornik-konferencia.pdf>. ISBN 978-80-8121-107-2.
- SVOBODOVÁ, K. 2011. Demografické stárnutí a životní podmínky seniorů v České republice. In: *Dvacet let sociodemografické transformace. Sborník příspěvků XL. konference České demografické společnosti*. Praha : Český statistický úřad, 2011. ISSN 0011-8265, s. 185 – 194.
- SZÉKELY, V. 2006. Priame dopravné prepojenia vybraných miest Prešovského kraja. In *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovien-sis, Folia geographica 10*. ISSN 1336-6157, 2006, roč. XLV, s. 500 – 426.
- SÝKOROVÁ, D. 2008. Prostor a věci v kontextu stáří. In *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, Praha: Sociologický ústav, 2008. roč. 44, č. 2, s. 401 – 421, ISSN 0038-0288. 2012.
- SÝKOROVÁ, D. 2012. Staří lidé ve městě. Na okraj velkého tématu. In *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, Praha : Sociologický ústav, 2012. roč. 48, č. 1, s. 107 – 129, ISSN 0038-0288. 2012.
- TEMELOVÁ, J. – DVOŘÁKOVÁ, N. – SLEZÁKOVÁ, A. 2010. Rezidenční spokojenost seniorů v proměňujících se čtvrtích Prahy. In *Sociální studia* [online]. 2010, č. 3 [cit. 2013-01-02], s. 95 – 113. Dostupné na internete: <http://www.urrlab.cz/user/documents/jajinek//Jana/Socialni%20studia_Temelova%20a%20kol.pdf>.
- TREMBOŠOVÁ, M. 2009. Intraurbánne spádové oblasti maloobchodnej vybavenosti v meste Nitra v roku 2008. In *Geografické štúdie*, roč. 13, č. 2, str. 94 – 111, ISSN 1337 – 9445.
- UHER, I. 2009. Health, well-being and exercise analysis of older population. In *Raporty i szkice o kulturze fizycznej i zdrowotnej w perspektywie Humanistycznej*. Rzeszów : University of Rzeszów, 2009. ISBN 978-83-7338-493-4, p. 168 – 174.
- UHER, I. 2010. Life style management. In *Sborník příspěvku z konference Finance a Management v teorii a praxi*. Ústí nad Labem : Univerzita Jan Evangelista Purkyňe, Fakulta sociálně ekonomická. 2010. ISBN 978-80-7414-247-5, p. 267 – 272.
- UHER, I. 2011. Plurality of methods and approaches that constitute concept of Well-being. In *Česká Kineantropologie*. Praha, 2011. ISSN 1211-9261, roč. 15, číslo 2/11. s. 75 – 79.
- VAŇO, B. a kol. 2011. *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2011*. Bratislava : Infostat. 2011 [cit. 2013-01-21] Dostupné na internete: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Pop_vyvoj_2011_def.pdf>.

- VAŇO, B., JURČOVÁ, D., MÉSZÁROS, J., PILINSKÁ, V., POTANČOKOVÁ, M., ŠPROCHA, B., 2012. *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2011*. Bratislava: Infostat, VDC, 2012. 97 s. ISBN 978-80-89398-21-8.
- VIDOVICOVÁ, L. – PETROVÁ KAFKOVÁ, M. 2012. Aktivita seniorů ve velkých městech: zdraví, prostor a subjektivní kvalita života. In *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review*, Praha : Sociologický ústav, 2012. roč. 48, č. 5, s. 939 – 963, ISSN 0038-0288. 2012.
- VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. 2004. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. Brno : VÚPSV, Výzkumné centrum Brno. [online] 2004. [cit. 2013-01-21] 90 s. Dostupné na internete: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_149.pdf>.
- WHO.2006. *Constitution of the world health organization* [online]. [cit. 2012-02-04]. Dostupné na internete: <www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf>.

Poznámka:

Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č.1/0325/12 „Dynamika intraurbánnych štruktúr na Slovensku v prvom decéniu 21. storočia“ (vedúci projektu: prof. RNDr. R. Matlovič, PhD.) a VEGA č. 1-0346/12 „Priestorovo-politické systémy na začiatku 21. storočia a perspektívy ich vývoja“ (vedúci projektu: prof. RNDr. R. Ištók, PhD.).

SUMMARY

SELECTED ASPECTS OF THE QUALITY OF LIFE OF SENIORS – THEORETICAL BASIS OF ISSUE

Population ageing and its effects (on society, economy) are perceived as a multidimensional social phenomenon. This is also reflected in the broad interest of various disciplines that are examining it from the aspects relevant to the subject of their field of study – of demography, sociology, psychology, education, social work, medicine and other sciences. One of the consequences of demographic ageing is the increase in the proportion of old people in the population. Rychtaříková (2002) refers to this group of people as seniors. In defining the lower bound of the interval of seniors, we have to also comprise the aspect of economic activity. Until recently, the post-productive age of men and women was different - in Slovakia it was 60 years of age, or 54 and more. Due to the extension of the retirement this limit shifts to 60 years of age, or 65. Thus defined lower age limit is the most widely used conventional bound for seniority.

From a spatial perspective, aging of the population is a global problem, particularly relevant for Europe, where the population is aging and this process is likely to continue in the future. According to demographic prognoses, by 2050 the number of Europeans over 65 years of age will double (Sedláková, 2010). The aging process in Europe is regionally differentiated. While in the northern and western Europe these

changes have began in the 1960s, in the countries of post-socialist bloc - in the Central and Eastern Europe they have started not before the 1990ss, and they were characterized by higher intensity and relatively short time compared to the other regions of Europe (Jurčová, Vaňo, 2011).

Quality of life is nowadays becoming a part of numerous researches and the term is developing in several scientific disciplines (such as psychology, sociology, economics, as well as geography etc.). Basic identification of the role of geography can already be evident from the research of quality of life conducted by Frazier (1982), who argues that most of the problems related to human life have a geographic dimension. According to Andráško (2009), authors Helburn (1982), Murdoch et al. (1992); Dissart and Deller (2000) and Massai (2002) more than directly indicate the existence of a “geographic dimension of quality of life.” This view is closely related to a need to include the natural aspect of spaciousness in the context of quality of life in connection to the assumption that the quality of life not only changes “from one person to another,” but also “from place to place” (Andráško 2007).

Despite the fact that quality of life is being examined in various disciplines, there is no well established definition that would define the meaning of the term. Andráško (2005) defines the concept of the quality of life by following basic features: disunity (in terminology, within the basic approaches and methods for measuring ...), a multidisciplinary (quality of life is explored by various scientific disciplines) and multidimensionality. Although numerous meanings of the term quality of life as well as of other terms related to this issue (e.g. health, habitability, well-being, the quality of the urban environment, sustainability, life satisfaction, happiness, quality of places and living etc.), can be found in the literature, Pacione (2003, in Ira – Andráško, 2007) argues that in most cases it refers either to the environmental conditions in which people live or to certain attributes of the people themselves. Quality of life according to Ira and Murgaš (2008) is thus a complex and very broad concept that is rather difficult to grasp because of its complexity and multidimensionality. It touches upon the understanding of human existence, the meaning of life. It seeks the key factors of being a self-understanding. It examines the environmental, economic, social, cultural, psychological, spiritual, and other conditions for a healthy and happy living. Comprehensive view on the term not only takes into account the environmental conditions, but also the internal dimensions of human life. The concept of quality of life is mostly abstract and is influenced by a large number of factors. Despite significant inconsistencies (influenced by the different viewpoint of individual scientific disciplines), quality of life becomes a holistic notion with a growing effort to define the concept complexly.

Geographic view on the landscape is based on examining the interaction between man and environment. It is this relationship that is crucial for the determination of quality of life. Since quality of life is primarily related to human beings as well as to certain landscape that is seen as a place for human life, it thus shows certain

signs of spatial differentiation. It is this aspect that predetermines the importance and significance of geography by its investigation. As country creates a basic framework for human life, it also influences it by forming of human feelings, attitudes and actions. The aesthetic quality of landscape has therefore an important role in the evaluation of quality of life (Ira, 2010).

The basic principle, which is prominent in solving issue of aging at the international level, mostly through the WHO (World Health Organization), the UN and ILO (International Labour Organisation), is the principle of active ageing, which affects not only individuals but also society as a whole. The term active ageing reflects a process that allows people to use their potential to create the best possible conditions for life – in the physical, mental and social areas, to participate in the life of society according to their needs and abilities, while the society provides them with adequate protection, security and nursing care.

The ageing of the Slovak population will be also regionally differentiated in the next period, depending on regional differences in the age structure, as well as the on the gap between fertility and mortality.

We may conclude that the issue of quality of life covers several scientific disciplines, each of which focuses on the area that falls under the direct interest of the discipline. As a result, there are numerous of papers assessing the quality of life, focusing only on its certain part, with an absence of papers using an interdisciplinary approach to gain a comprehensive view on the issue. Such a view would be according to Ira and Andráško (2007) based on the examination of human - environment interaction, which in terms of quality of life appears to be crucial. This fact, as well as the subsequent manifestations of spatial differentiation in quality of life predetermines the importance and the role of geography in such a research. In Slovakia, this issue arises in connection to the monitoring of international, regional and intercity disparities. Therefore, Ira and Andráško (2007) point out that within geography it is necessary to pay attention to several types of research, particularly to focus on the definition, clarification and understanding of the concept of quality of life, also on the ways of interpretation of spatial differentiation of quality of life and finally on the views of residents on this issue through a field survey, what according to them, requires a creation of standardized questionnaires and interviews.

Despite inconsistencies in the research of quality of life, there are two basic dimensions that are acceptable in a broader scientific field. And they are: subjective (individual, personal, private) and objective (public, social, environmental) dimension, the mutual interaction of which can be understood as quality of life. This paper shows the theoretical basis for defining of the indicators for our further investigation of this issue and the subsequent implementation of an empirical research.